

УДК 32:519.862:336.2
DOI: 10.60022/2(2)-11MHD

Сергієнко Тетяна Іванівна

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу та управління
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Sergiienko Tetiana

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Business and Management
National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Ukraine
ORCID: 0000-0002-4654-9248

ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМЕТРИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ

Анотація. У статті розглядаються політичні аспекти використання економетричних моделей для аналізу впливу корупції на економіку. Автор досліджує сучасні методи, зокрема регресійний аналіз, моделі панельних даних і прогностичні підходи, які дозволяють кількісно оцінити взаємозв'язок між корупцією та ключовими економічними показниками, такими як ВВП, рівень інвестицій, зайнятість і ефективність державних витрат. Окремо наголошується на взаємодії корупції з інституційними та політичними факторами, що впливають на економічний розвиток.

Особливу увагу приділено практичному застосуванню економетричних інструментів для моніторингу та оцінки ефективності антикорупційної політики. У статті акцентується необхідність інтеграції цих моделей у систему державного управління, регулярного оновлення баз даних, створення платформ відкритого доступу для публікації результатів досліджень і забезпечення прозорості антикорупційних заходів.

Застосування прогностичних економетричних моделей дозволяє не лише оцінити поточний стан економічної системи, але й передбачити довгострокові наслідки корупції для економічного розвитку. Це сприяє вдосконаленню стратегій управління, зниженню корупційних ризиків, підвищенню ефективності використання державних ресурсів і покращенню інвестиційного клімату.

Таким чином, використання економетричних моделей у контексті політологічного аналізу корупції є важливим інструментом для формування комплексних антикорупційних стратегій, що сприятиме забезпеченню сталого економічного зростання, посиленню довіри до державних інститутів та зміцненню соціально-економічної стабільності.

Ключові слова: економетричні моделі, корупція, економічний розвиток, інвестиції, антикорупційна політика, макроекономічні показники, регресійний аналіз

POLITICAL ASPECTS OF USING ECONOMETRIC MODELS TO ANALYZE THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE ECONOMY

Abstract. The article examines the political aspects of using econometric models to analyze the impact of corruption on the economy. The author explores modern methods, in particular regression analysis, panel data models and forecasting approaches, which allow us to quantitatively assess the relationship between corruption and key economic indicators, such as GDP, investment levels, employment and the efficiency of public spending. Particular emphasis is placed on the interaction of corruption with institutional and political factors that affect economic development.

Particular attention is paid to the practical application of econometric tools for monitoring and assessing the effectiveness of anti-corruption policies. The article emphasizes the need to integrate these models into the public administration system, regularly update databases, create open access platforms for publishing research results and ensure transparency of anti-corruption measures.

The use of forecasting econometric models allows us not only to assess the current state of the economic system, but also to predict the long-term consequences of corruption for economic development. This contributes to improving management strategies, reducing corruption risks, increasing the efficiency of the use of public resources and improving the investment climate.

Thus, the use of econometric models in the context of political science analysis of corruption is an important tool for the formation of comprehensive anti-corruption strategies, which will contribute to ensuring sustainable economic growth, strengthening trust in state institutions and strengthening socio-economic stability.

Keywords: econometric models, corruption, economic development, investment, anti-corruption policy, macroeconomic indicators, regression analysis.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та економічної інтеграції корупція залишається одним із ключових чинників, що підриває ефективність державного управління, гальмує реалізацію стратегічних реформ і негативно впливає на економічну стабільність країни. Вона сприяє посиленню недовіри до державних інститутів і ускладнює реалізацію політичних рішень, спрямованих на сталий розвиток.

Брак систематичних і науково обґрунтованих підходів до аналізу впливу корупції ускладнює розробку дієвих політик. У цьому контексті важливо впроваджувати економетричні моделі, які дозволяють не лише кількісно оцінити масштаби корупції, але й виявити її вплив на макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень інвестицій, зайнятість і ефективність державних витрат.

Застосування економетричних інструментів у політологічних дослідженнях сприяє розумінню системних взаємозв'язків між корупцією, економічними процесами та інституційною ефективністю. Це створює основу для формування науково обґрунтованої економічної політики, спрямованої на зменшення корупційних ризиків, підвищення прозорості державного управління та зміцнення демократичних інститутів.

Отже, інтеграція економетричних моделей у процес аналізу впливу корупції дозволить розробляти комплексні антикорупційні стратегії, які відповідатимуть сучасним викликам глобалізації та сприятимуть сталому економічному та політичному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення впливу корупції на економічні процеси займає важливе місце в сучасних наукових дослідженнях, зокрема у контексті використання економетричних моделей для кількісного аналізу цього впливу. Багато зарубіжних науковців досліджують це питання через призму економетричних методів, що дозволяють оцінити взаємозв'язок між корупцією та основними макроекономічними показниками, такими як економічне зростання, інвестиції, рівень безробіття, ефективність державних витрат.

Наприклад, Н. Баклоуті та Й. Боуїелбене в своїй статті, що стосується країн ОЕСР, застосовують економетричні моделі для оцінки впливу корупції на економічне зростання в цих країнах. Автори використовують регресійний аналіз для визначення кореляції між рівнем корупції та динамікою економічних показників [1, с. 278]. Це дослідження демонструє, як корупція в контексті ОЕСР може суттєво уповільнювати економічний розвиток, знижуючи ефективність державних інвестицій і довіру до інститутів. Дослідження С. Борлеа, М. Ахіма і М. Мірон, що зосереджені на країнах Європейського Союзу, також застосовують економетричні методи для аналізу взаємозв'язку між корупцією та економічним зростанням. Вони вводять додаткові змінні, такі як рівень інвестицій, інфляція та податкові надходження, що дозволяють створити більш комплексну модель для оцінки впливу корупційних практик на економічну стабільність [2, с. 22]. Це дослідження підкреслює необхідність розгляду не лише прямого впливу корупції, а й її взаємодії з іншими економічними факторами.

Д. Ван Нгуєн та М. Т. Н. Дуонг, у своїй праці щодо країн БРІКС, використовують панельні дані та економетричні моделі для оцінки впливу корупції та тіньової економіки на економічне зростання. Вони включають до аналізу також державні витрати, відкритість торгівлі та іноземні інвестиції, що дозволяє більш точно визначити, як різні чинники взаємодіють і впливають на економічний розвиток [3, с. 667]. Це дослідження демонструє можливість застосування складних моделей для комплексного аналізу корупційних явищ на рівні національної економіки.

Щодо вітчизняних досліджень, значна увага приділяється аналізу впливу корупції на економічні процеси. Зокрема, Л. Пискун у своїй роботі досліджує економічні наслідки корупції для соціально-економічної стабільності України, застосовуючи економетричні моделі для оцінки впливу корупційних явищ на макроекономічні показники, зокрема рівень безробіття та інфляцію. Дослідження показує, як корупція погіршує умови для бізнесу та інвестицій в Україні, знижуючи ефективність економічних реформ [4, с. 145]. С. Шумська зосереджує увагу на ролі інститутів у формуванні економічної політики в умовах корупції, використовуючи економетричні моделі для аналізу взаємозв'язку між корупцією, державними витратами та економічним зростанням. Авторка наголошує на важливості ефективних інститутів та антикорупційних заходів для забезпечення сталого економічного розвитку [5, с. 12].

Отже, існуючі дослідження показують, що економетричні моделі є важливим інструментом для аналізу впливу корупції на економічні процеси, оскільки вони дозволяють не тільки кількісно оцінити негативні наслідки корупції, але й визначити взаємозв'язок між різними економічними факторами. Ці дослідження мають значення для розробки ефективних антикорупційних політик і стратегій, що сприятимуть сталому економічному розвитку.

Мета статті полягає у дослідженні політичних аспектів використання економетричних моделей для аналізу впливу корупції на економічні процеси та обґрунтуванні їхнього застосування як інструменту для формування ефективної антикорупційної політики.

Виклад основного матеріалу. Корупція є однією з найбільших загроз для сталого економічного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються [6, с. 194]. Етимологія терміну «corruptio» походить від латинських слів «corre» (участь кількох осіб у спільній справі) та «umpere» (порушувати, ламати, шкодити), що відображає саму суть корупційних процесів – порушення норм і шкодження загальному благу [7, с. 17].

Корупція є одним з найнебезпечніших соціальних явищ, які руйнують основи правопорядку та значно ослаблюють державні інститути. Історичний досвід свідчить, що поширеність корупції особливо зростає в пері-

оди соціальних потрясінь. На жаль, соціальні зміни, що розпочалися в середині 80-х років XX століття, сприяли тому, що корупція стала однією з характерних рис сучасної реальності. В останні десятиліття в нашій країні спостерігається постійне зростання як кількості, так і різноманіття корупційних правопорушень [8]. З кожним роком ситуація стає дедалі складнішою, що пов'язано, насамперед, із загальним зниженням морально-духовного потенціалу суспільства, поширенням правового нігілізму, зневірою у невідворотності покарання, а також послабленням державного контролю та недосконалістю законодавчої бази. Ці фактори створюють сприятливе середовище для поширення корупції, яка підриває довіру до державних інститутів, погіршує інвестиційний клімат і знижує ефективність державних витрат, що веде до нерівномірного розподілу ресурсів. В умовах цих негативних впливів боротьба з корупцією стає важливою складовою економічних реформ і має суттєвий вплив на стабільність та конкурентоспроможність економіки країни [9].

Для ефективної боротьби з корупцією важливо не тільки усвідомлювати її негативний вплив, а й мати інструменти для його вимірювання та прогнозування. В цьому контексті економетричні моделі є потужними інструментами для оцінки впливу корупції на економічні процеси [10]. Вони дозволяють не лише визначити масштаби корупційного впливу на основні економічні показники, а й розробити стратегії для мінімізації таких ризиків.

Сучасні економетричні методи, такі як регресійний аналіз, моделі панельних даних та методи прогнозування, надають змогу оцінити не лише прямі ефекти корупції, а й її взаємодію з іншими економічними факторами. Застосування цих методів дозволяє більш точно визначити, як корупція впливає на економічні показники, зокрема на зростання ВВП, рівень інвестицій, зайнятість та ефективність державних витрат.

Один із основних методів для дослідження корупційних впливів на економіку – це регресійний аналіз. Він дозволяє встановити кількісні залежності між рівнем корупції та такими економічними показниками, як економічне зростання, рівень інвестицій, зайнятість і ефективність витрат. Завдяки цьому методу можна вивчити, як зміни в рівні корупції впливають на макроекономічні процеси. Іншим важливим інструментом є моделі панельних даних, які дозволяють враховувати як міжкрайні, так і тимчасові ефекти. Це дає змогу аналізувати корупцію в різних країнах або регіонах протягом певного періоду часу, оцінюючи зміни в економічних процесах та взаємодію з іншими факторами, такими як політичні та економічні реформи. Панельні дані особливо корисні для оцінки ефективності антикорупційних заходів, адже дозволяють відстежувати зміни в ситуації в часі.

Методи прогнозування, такі як авторегресійні моделі (ARIMA) або моделі з обмеженими залежними змінними (Logit, Probit), дають змогу оцінювати майбутні тенденції впливу корупції на економіку. Завдяки таким прогнозам можна не лише оцінити поточний стан економіки, але й спрогнозувати можливі наслідки корупції на довгострокову економічну динаміку. Це важливо, оскільки прогнози допомагають виявити потенційні економічні ризики і дозволяють оперативно адаптувати стратегії для мінімізації негативного впливу корупції на економічні процеси.

Також зазначимо, що корупція має багатогранний вплив на економіку. Вона значно знижує рівень інвестицій, оскільки бізнеси, стикаючись з корупційними практиками, знижують свою активність на ринку. Це, у свою чергу, гальмує економічне зростання, адже зменшуються капіталовкладення в інфраструктуру, промисловість та інші важливі сектори. Крім того, корупція неефективно розподіляє ресурси, що знижує ефективність державних витрат і позначається на розвитку соціальних та інфраструктурних проєктів (табл.1).

Таблиця 1

Вплив корупції на економічні показники та застосування економетричних моделей для оцінки

Економічний показник	Вплив корупції	Застосування економетричних моделей	Рекомендовані стратегії для боротьби з корупцією
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	Корупція знижує ефективність використання ресурсів, що уповільнює економічне зростання.	Регресійний аналіз для визначення кореляції між рівнем корупції та зростанням ВВП.	Поліпшення інвестиційного клімату, зменшення адміністративних бар'єрів.
Іноземні інвестиції	Високий рівень корупції відлякує інвесторів, знижуючи обсяг прямих іноземних інвестицій.	Моделі панельних даних для аналізу впливу корупції на приток інвестицій.	Проведення антикорупційних реформ, посилення прозорості в управлінні.
Зайнятість	Корупція може призводити до неефективного розподілу робочих місць і ресурсів, що підриває економічну стабільність.	Моделі регресії для оцінки впливу корупції на рівень безробіття.	Створення стимулів для розвитку малого і середнього бізнесу, покращення кадрової політики.
Ефективність державних витрат	Корупція збільшує витрати держави через нецільове використання коштів.	Оцінка ефективності витрат за допомогою економетричних моделей (наприклад, регресії).	Підвищення прозорості бюджетного процесу, вдосконалення механізмів контролю.
Рівень інфляції	Корупція може збільшувати інфляційний тиск через неефективне управління державними фінансами.	Прогнозування рівня інфляції за допомогою авторегресійних моделей.	Вдосконалення монетарної політики та боротьба з ціновими маніпуляціями.

Джерело: складено автором

Таким чином, прогнозування корупційних ризиків є необхідним інструментом для розробки більш ефективних політик і стратегій боротьби з корупцією. Завдяки таким прогнозам можна не тільки виявити потенційні загрози, але й вчасно впроваджувати заходи для їхнього мінімізації. Прогнозування допомагає передбачити майбутні тенденції та на основі отриманих даних формувати стратегії, які дозволяють зменшити вплив корупції на економіку та державні інститути.

У результаті корупція створює додаткові бар'єри для розвитку, підвищуючи витрати на реалізацію державних ініціатив і знижуючи їх ефективність. Це веде до зменшення економічної активності, гальмування структурних реформ і сповільнення темпів економічного зростання. Корупція не лише знижує рівень інвестицій, але й змінює інституційну структуру країни, знижуючи її здатність до ефективного управління і прийняття стратегічних рішень [11]. Отже, лише злагоджена робота на основі прогнозування корупційних ризиків і впровадження антикорупційних стратегій може привести до суттєвих змін у стані економічної та інституційної стабільності країни.

Для ефективної боротьби з корупцією необхідно впроваджувати економетричні інструменти у системи моніторингу та оцінки антикорупційної політики. Це включає використання регресійного аналізу та моделей панельних даних для виявлення корупційних ризиків та оцінки їхнього впливу на основні економічні показники. Таке впровадження дозволяє не лише своєчасно коригувати стратегії, а й забезпечити ефективне використання державних інвестицій.

Регулярне оновлення бази даних, яка включає макроекономічні показники (ВВП, рівень інвестицій, зайнятість, інфляція), а також дані щодо сприйняття корупції, допоможе створювати точніші прогностичні моделі для оцінки корупційних впливів. Важливою умовою є також публікація результатів моніторингу, що сприятиме підвищенню прозорості та стимулюватиме громадську підтримку антикорупційних ініціатив (табл. 2).

Таблиця 2

Рекомендації для державних органів з використання економетричних інструментів

Рекомендації	Опис
Впровадження економетричних моделей	Інтеграція методів регресійного аналізу та панельних даних для моніторингу корупції та оцінки її впливу.
Оцінка ефективності антикорупційних заходів	Використання економетричних моделей для порівняння рівня корупції до та після впровадження заходів.
Розширення бази даних	Постійне оновлення даних про макроекономічні показники для створення точних економетричних моделей.
Платформи відкритого доступу	Створення платформ для публікації результатів моніторингу та прогнозів впливу корупції на економіку.
Прогнозні моделі для запобігання корупції	Використання прогностичних економетричних моделей для виявлення та попередження майбутніх корупційних ризиків.

Джерело: складено автором

Отже, застосування економетричних інструментів у боротьбі з корупцією є важливим кроком у забезпеченні ефективного моніторингу та оцінки впливу корупційних процесів на економіку. Використання регресійного аналізу, панельних даних та прогностичних моделей дозволяє не лише виявляти поточний рівень корупції, але й оцінювати можливі майбутні ризики, що сприяє більш точному формулюванню антикорупційної політики. Рекомендації для державних органів, зокрема інтеграція економетричних моделей для моніторингу корупції, розширення бази даних та створення платформ для публікації результатів, створюють основу для підвищення ефективності боротьби з корупцією. Завдяки регулярному використанню таких інструментів, органи влади матимуть можливість не лише оцінювати результативність антикорупційних заходів, а й вчасно виявляти та запобігати можливим корупційним ризикам, що, в свою чергу, сприятиме стабільному економічному розвитку та зростанню довіри до державних інститутів.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що корупція є одним із ключових викликів для сталого економічного розвитку, особливо для країн, що розвиваються. Вона не лише підриває довіру до державних інститутів і знижує ефективність державного управління, але й суттєво впливає на інвестиційний клімат, економічну стабільність і розподіл ресурсів. У контексті глобалізації та економічних трансформацій боротьба з корупцією виступає важливим компонентом політичних та економічних реформ, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності та стабільності.

Ефективна протидія корупції вимагає застосування сучасних інструментів для її оцінки та прогнозування. Економетричні моделі, такі як регресійний аналіз, моделі панельних даних та прогнозні методи, є важливими засобами для вивчення впливу корупції на економічні показники. Вони дозволяють виявити взаємозв'язок між корупцією та такими змінними, як ВВП, рівень інвестицій, зайнятість і ефективність державних витрат, а також формувати стратегії з мінімізації корупційних ризиків.

Застосування економетричних моделей у політологічному контексті забезпечує більш комплексний підхід

до аналізу корупційних явищ, включаючи їхні політичні аспекти. Це сприяє розробці інтегрованих антикорупційних стратегій, які враховують як економічні, так і інституційні чинники. Важливою складовою таких стратегій є впровадження систем моніторингу та оцінки антикорупційних заходів, постійне оновлення баз даних і забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, що підвищує прозорість та залучає громадськість до боротьби з корупцією.

Інтеграція економетричних моделей у процеси аналізу та прогнозування дозволяє не лише оцінювати поточний стан корупції, але й передбачати її довгостроковий вплив на економіку та політичну стабільність. Це створює передумови для формування більш точних і ефективних антикорупційних політик, сприяє зміцненню довіри до державних інституцій та забезпечує сталий економічний розвиток.

Література

1. Baklouti N., Boujelbene, Y. Shadow economy, corruption, and economic growth: An empirical analysis. *The Review of Black Political Economy*, 2020. Vol. 47(3). P. 276–294.
2. Borlea S.N., Achim M.V., Miron M.G. Corruption, shadow economy and economic growth: An empirical survey across the European Union countries. *Studia Universitatis Vasile Goldiș Arad, Seria Științe Economics*, 2017. Vol. 27(2). P. 19–32.
3. Van Nguyen D., Duong, M.T.H. Shadow economy, corruption and economic growth: an analysis of BRICS countries. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 2021. Vol. 8(4). P. 665–672.
4. Пискун Л. М. Теоретико-методологічні основи дослідження тіньової економіки та корупції. *Економіка та держава*, 2021. № 4. С. 143–149.
5. Шумська С. Тіньова економіка і корупція як бар'єри для ендегенного зростання в Україні. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації»*. (Полтава, 28 травня 2020 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 5. С. 11–13.
6. Лобань Т.І. Корупція в Україні: причини виникнення та боротьба з нею. *Нова парадигма. Альманах наукових праць: Філософія. Соціологія. Політологія*, 2003. №33. С.193 – 201.
7. Геасіна Л, Погрібна В. Корупція в Україні та світі як тригер послаблення державності. *Український соціологічний журнал*. 2021. Випуск 26. С. 16-26.
8. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Корупція як результат системної неефективності державного управління. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/297-korupsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neeefektivnosti-derzhavnogo-upravlinnya.html> (дата звернення 26.12.24).
9. Самодай В., Ковтун Г. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. *Економіка та суспільство*, 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2360>.
10. Чому боротьба з корупцією в Україні відбувається так повільно? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/chomu-borotba-z-korupsiyeyu-v-ukrayini-vidbuvayetsya-tak-povilno/>.
11. Боротьба з корупцією: топ-справи та ключові реформи 2024 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/borotba-z-korupciyeyu-top-spravi-ta-klyucovi-reformi-2024-roku>.

References

1. Baklouti N., Boujelbene, Y. (2020). Shadow economy, corruption, and economic growth: An empirical analysis. *The Review of Black Political Economy*. Vol. 47(3). P. 276–294.
2. Borlea S.N., Achim M.V., Miron M.G. (2017). Corruption, shadow economy and economic growth: An empirical survey across the European Union countries. *Studia Universitatis Vasile Goldiș Arad, Seria Științe Economics*. Vol. 27(2). P. 19–32.
3. Van Nguyen D., Duong, M.T.H. (2021). Shadow economy, corruption and economic growth: an analysis of BRICS countries. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*. Vol. 8(4). P. 665–672.
4. Pyskun L. M. (2021). Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennya tin'ovoyi ekonomiky ta koruptsiyi. *Ekonomika ta derzhava*. № 4. S. 143–149.
5. Shums'ka S. (2020). Tin'ova ekonomika i koruptsiya yak bar'yery dlya endohennoho zrostannya v Ukraini. *Zbirnyk tez dopovidey Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Ekonomika, finansy, oblik ta pravo v umovakh hlobalizatsiyi»*. (Poltava, 28 travnya 2020 r.): u 6 ch. Poltava: TSFEND. CH. 5. S. 11–13.
6. Loban' T.I. (2003). Koruptsiya v Ukraini: prychyny vynykennya ta borot'ba z neyu. *Nova paradyhma. Al'manakh naukovykh prats': Filosofiya. Sotsiolohiya. Politolohiya*. №33. S.193 – 201.
7. Heasina L, Pohribna V. (2021). Koruptsiya v Ukraini ta sviti yak tryher poslablennya derzhavnosti. *Ukrayins'kyi sotsiolohichnyy zhurnal*. Vypusk 26. S. 16-26.
8. Lazarenko S.ZH., Babenko K.A. Koruptsiya yak rezul'tat systemnoyi neefektyvnosti derzhavnogo upravlinnya. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/297-korupsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neeefektivnosti-derzhavnogo-upravlinnya.html> (data zvernennya 26.12.24).
9. Samoday V., Kovtun H. Koruptsiya: zahrozy ta naslidky dlya sotsiumu. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2360>.

10. Chomu borot'ba z koruptsiyeyu v Ukrayini vidbuvayet'sya tak povil'no? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/chomu-borotba-z-koruptsiyeyu-v-ukrayini-vidbuvayetsya-tak-povilno/>.

11. Borot'ba z koruptsiyeyu: top-spravy ta klyuchovi reformy 2024 roku. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/borotba-z-korupcijeyu-top-spravi-ta-klyucovi-reformi-2024-roku>.